

Arctalan despotizmus helyett - a régi rend és Tocqueville

2014 február 12. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Egy kultúra formája attól függ, hogy elitje egy valódi-e, vagyis arisztokratikus és hagyományos elit, vagy pedig egy „tradíció nélküli”, vagyis pusztán funkcionális, gazdasági és pénzügyi csoport.

Az utóbbi eset igaznak tűnik a mai korra, de nem volt, vagy nem teljesen volt még így abban az időszakban, amelyben Tocqueville élt. Egyik nagy és visszatérő témája, amely a rendi nemesség „elkerülhetetlen” hanyatlásáról szól, s talán ez az a pont, amely életművében számunkra a leginkább érdekes és tanulságos lehet.

Alexis de Tocqueville, az *Amerikai Demokrácia* című művében egy inkább optimista – még ha egyáltalán nem naivan optimista – képet festett az emberiség jövőjéről. Azóta is legismertebb, legolvasottabb könyvében ugyanis azt sugallta, hogy dacára a születésben lévő tömegtársadalom számos már akkor is szembeszökő negatívumának,ⁱ (amelyek közül nem egyet talán éppen ő fogalmazott meg először), mégiscsak a demokrácia a „Gondviselés egyetlen útja [...], amely ellen harcolni nem lenne bölcs dolog.”ⁱⁱ Habár, a demokráciát már ekkoriban is kritikával illette,ⁱⁱⁱ számára úgy tűnt, hogy a „létfeltételek elkerülhetlenné váló egyenlőségét” a legoptimálisabban sikerült megvalósítani a fiatal Egyesült Államokban, hiszen itt a személyes szabadságot, a törvény előtti egyenlőséget, az önkormányzati elvet és a „jog uralmát” sikerült valamiképpen harmóniába hozni egymással. Sokan, főleg a demokraták és a liberálisok közül, azóta is a „demokrácia filozófusaként” tekintenek Tocqueville-ra, elfelejtkezve arról, hogy nem csupán az *Amerikai Demokráciát*-t írta, és valaminek az elkerülhetetlenségét deklarálni, nem ugyanaz, mint helyeselni.

Írta: Pető Zoltán.

Tocqueville, a *Régi rend és forradalom* című művében, amelyet élete vége felé, vagyis körülbelül tizenöt évvel a *Demokrácia Amerikában* első kötetének befejezése után írt, úgy tűnik, egy pesszimistább (realistább?) hangot ütött meg, s ez valószínűleg nem független 1848/49 eseményeitől, de a bonapartista államcsínytől nem, amely tulajdonképpen beigazolta a demokratikus zsarnoksággal kapcsolatos előrejelzéseit, hiszen világhossá vált számára, hogy a „demokrácia képes demokratikusan öngyilkosságot elkövetni.” (EKL). III. Napóleon császári diktatúrája, e tekintetben a régi rend lerombolásának logikus és elkerülhetetlen következményeként vált értelmezhetővé számára. Magával a forradalmi jelenséggel szemben is – amelyet nem egyetlen eseménynek, hanem egy elkerülhetetlen folyamatnak tekintett, elkülönül, de egymásból következ? fázisokkal – már a kezdetektől fogva rendkívül ellentmondásos hangot ütött meg. Ezt jól érzékelteti egy Paul Clamorgnak írt levele, amelyben azt hangsúlyozza, hogy politikai álláspontja „csupán az 1789-es forradalom elvei”, miközben Eugén Stoffelsnek 1836-ban a következőket írta: „Nem hiszem, hogy lenne Franciaországban még egy ember, aki nálam kevésbé lenne a forradalom híve. S nincs olyan se, aki nálam jobban gyölné azt, amit forradalmi szellemnek neveznek.”^{iv} E különös ellentmondást talán még magyarázhatnánk azzal, hogy 1789-el még egyetértett, az ezt követ? forradalmi eseményekkel, a jakobinus diktatúrával, és az ezzel kapcsolatos tömeggyilkosságokkal viszont már nem, de joggal feltételezhetjük-e egy olyan kevésbé naiv személyről mint Tocqueville, hogy éppen ? ne látta volna meg a 1789-es és a kés?bbi események közötti logikai kapcsolatot?

Ha a régi rendet leromboló forradalom menete szükségszerű volt – márpedig Tocqueville „történelemteleológiáját” tekintve ez látszik valószínűnek –, valójában itt egy belső inkohereciát vehetünk észre, amely nem ritka azoknál a kiemelked? szerzőknél, akik két korszak határán álltak, és e korszakok „uralkodó eszméi” különböző formákban csapódnak le bennük, de azoknál sem, akik, talán túlzott szkepticizmusukból következ?en, nem birtokolnak egy kell?képpen szilárd belső doktrínát. Tocqueville talán ebből a sajátos hiányból kifolyóan is lehet a mai napig hivatkozási alap a demokraták, a liberálisok és a konzervatívok számára is, ezen írásban pedig mi is megpróbáljuk levonni a munkásságából számunkra is érvényesnek tűn? tanulságokat.

A nemesség hanyatlása

Egy kultúra formája attól függ, hogy elitje egy valódi-e, vagyis arisztokratikus és hagyományos elit, vagy pedig egy „tradíció nélküli”, vagyis pusztán funkcionális, gazdasági és pénzügyi csoport. Az utóbbi eset igaznak tűnik a mai korra, de nem volt, vagy nem teljesen volt még így abban az időszakban, amelyben Tocqueville élt. Egyik nagy és visszatér? témája, amely a rendi nemesség „elkerülhetetlen” hanyatlásáról szól, s talán ez az a pont, amely életművében számunkra a leginkább érdekes és tanulságos lehet.

Alexis de Tocqueville, régi normann, aulikus arisztokrata családból származott, ?sei Hódító Vilmos mellett harcoltak, apja, Louis François, Tocqueville grófja XVI. Lajos híve volt, anyja, Louise-Madeleine pedig 1794-ben csak szerencséjével kerülte el a guillotint. Talán személyes érintettségénél fogva is különös élességgel vet?dött fel számára korának egyik legéget?bb politikai kérdése, annak a rendnek a hanyatlása, amely a középkor feudális karakter? civilizációját hordozta, és amelynek így vagy úgy, de maga is gyermeke volt. A régi renddel való alapvet? szimpátiája – amelynek saját bevallása szerint „szellemét” akarta megragadni – különösen érzékletessé válik a királyról írott soraiban:

„A király személye olyan érzelmeket ébresztett bennük, amelyek felkeltésére a világ azóta felbukkanó legkorlátlanabb uralkodói sem voltak képesek, s amelyek szinte érthetlenné váltak a számunkra, mivel a forradalom gyökeresen kipusztította a szívünkben az ilyen érzéseket. Egyszerre fordultak felé az atyának kijáró szeretettel és a kizárólag Istennek köteles tisztelettel. Legönkényesebb parancsainak engedelmességgel sem kényszernek, hanem a szeretetnek engedtek, s nemegyszer a legszorosabb függésben is meg tudták ?rizni a teljes lelki szabadságot. Számukra a kényszer volt az engedelmesség legnagyobb átka – számunkra ez a legcsekélyebb. Az a legrosszabb, ha maga a szolgálalelk?ség készlet az engedelmességre. Ne vessük meg atyáinkat, nincs jogunk hozzá! Bárcsak úgy tetszene Istennek, hogy el?ítéleteikkel és hibáikkal együtt nagyságuk egy részét is visszaszerezhetnénk!”^v

Az elit, amely több mint egy évezreden át meghatározta Európa arculatát a Római Birodalmat meghódító, többnyire germán eredet?, harcos el?kel? réteg leszármazottja volt, ennek megfelelően az értékei is harcos (de nem szükségképpen a modern értelemben vett „katonai”) erények voltak: a becsület, a függetlenség, a parancsolás és a szabad engedelmesség, a kezdeményez?képesség és a rend tisztelete. Ezen virilis, és bizonyos értelemben

antihedonista és antiudaimonista értékek, amelyek a szolgálat arisztokratikus eszményével is összefüggésben álltak, érett formájukban jelentek meg a középkor lovagságának ethoszában, szembekerülve a XVII-XVIII. század folyamán az uralomra törő harmadik rend egyre nyitabb ökonomizmusra korlátozódó etikájával, amely a civilizációt kizárólag külsőlegesen értelemben, mint materiális kultúrát, jólétet, és anyagi gyarapodást tudta elképzelni.^{vi} Ez pedig, még a legjobb esetben is csupán „míveltség”, amelynek egyik legjellemzőbb képviselője a Nietzsche-féle „alexandriai ember”, a racionalista, aki megtalálja a számításait a felvilágosodás laikus-analitikus-kriticista szellemében, de pusztán teóriái már nem ismerik a *tett* magasabb dimenzióját.^{vii} A nemesség ethosza, ezzel éppen ellentétes módon, éppen a tett aktusában megnyilvánuló „kvalitatív szabadság” felé volt nyitott, egy olyan szabadság felé, amely egy hierarchikus rendben keresztül valósult meg, s nem egy „absztrakt szabadság” irányába, amely az atomista-materialista individualizmus mintájára, az emberi személyt is szükségszerűen atomként képzelte el, és semmilyen valós kapcsolata nincs az emberi lehetőségek magasabb dimenziójával. Ahogy egy fél évszázaddal Tocqueville előtt Burke írta:

„Az okoskodók, ökonomisták, számítógatók kora jött el, s örökre oda Európa dicsősége. Soha, soha többé nem fogjuk tapasztalni a rang és a nem iránti nemeslelkű lojalitást, a büszke meghódolást, a méltóságteljes engedelmességet, a szív alávetését, amely még a szolgaságban is ébren tartotta a magasztos szabadság szellemét. Oda az élet megvásárolhatatlan bájja, a nemzetek olcsó védelme, a férfias érzelmek és a hűsi vállalkozás dajkája! Oly elvek iránti fogékonyság, a becsület tisztasága, amely minden foltot sebesülésnek érzett, bátorságot ébresztett, miközben csillapította a hevességet, mely megnevesített mindent, amit megérintett, s melynek jelenlétében maga a bűn is levetkezi otrombaságát, s a fele rossz kivész belőle.”^{viii}

E színvonalcsökkenésnek persze nem kis részben magának a nemességnek a talajvesztése, megingása, hanyatlása és végül belső összeomlása volt az oka, mintha kultúrát eddig hordozó gerinc, valamikor a *renaissance* körül megroppant volna, s ez különösen Franciaországban, a „taláros nemesség” országában volt igazán szembeszökő. Ezt ugyan Tocqueville „történelemteleológiájával” összhangban elkerülhetetlennek tartotta, azonban szinte minden során átsüt, valójában mennyire örült neki.

„A jövő árnyai közül elég tisztán kiolvasható három nagy igazság. Az első: kortársainkat egy remélhetőleg szabályozható és mérsékelhető, de legyőzhetetlen erő ragadja magával, amely olykor lágyan, máskor rohanást az arisztokrácia megsemmisítésére kényszeríti őket. A második: a világ valamennyi társadalmi közelemből azok tudnak majd a legnehezebben megszabadulni az önkényes kormányzattól, amelyekben nincs már arisztokrácia, és nem is lehet többé. Végül a harmadik: a zsarnokság éppen az efféle társadalmakban fejtheti ki a legrombolóbban hatását.”^{ix}

„Mindörökre sajnálnunk kell, hogy a törvényeknek való alávetés helyett ezt a nemességet leverték és kipusztították. Egyik legfontosabb összetevőjét fosztották meg így a nemzetet, és olyan csapást mértek a szabadságra, amely sohasem fog kigyógyulni. Egy évszázadokon át élenjáró osztály, sokáig vitathatatlan felsőbbrendűségének köszönhetően büszke szívre és természetes önbizalomra tett szert, megszokta, hogy nagyra tartják, s mindez a társadalmi test legellenállóbb csoportjává tette. Nem csak férfias erényekkel rendelkezett, de példájával férfias erényeket terjesztett más osztályok körében is. Semmi sem tudja tökéletesen pótolni, s maga sem lesz képes újjászülni, címeit és javait visszaszerezheti, atyái lelkét azonban nem.”^x

Tocqueville, úgy t?nik különbséget tett a szó szoros értelmében vett konkrét, a történelemben megvalósuló nemesség, és egy filozófiai szempontból ideálisan tételezett arisztokrácia között. Az arisztokrácia kifejezést, a klasszikus republikanizmus hagyományait követve els?sorban arisztotelészi értelemben használta („a legkiválóbbak – *aristoi*”) és egy olyan el?kel?i réteg értelmében, amely nem eleve adott kaszt-szer? kiváltságai miatt, hanem kiválóságának okán emelkedett ki a társadalomból. („A nemesség minél kevésbé volt arisztokrácia, annál inkább úgy t?nt, hogy kaszttá változott”) Tocqueville szerint korai középkorban ez a nemesség még nem formálódott kaszttá,^{xi} amelynek a születés a megkülönböztet? jegye. A kés?i feudális rendszer viszont mindenütt ilyen zárt kasztokat hozott létre, kivéve Angliában ahol korán visszatértek az „arisztokráciához” – ebb?l is származik az angol fejl?dés, amelyre pozitívként hivatkozik, szembeállítva a franciával.

E koncepció szerint az antifeudális forradalmak tulajdonképpen csak ott törhettek ki, ahol valójában már nem volt feudalizmus, hanem annak sajátosságai, a nemesség fokozatos önfeladásával együtt, századokról századokra elt?ntek, mondhatni „felszívódtak” egy kapitalizálódó társadalomban, amely természetét tekintve a feltörekv? harmadik rendhez tartozott. A forradalom el?tt, a polgárság számára éppen e tényb?l kifolyólag t?ntek a még megmaradt feudális kiváltságok elviselhetetlenek: már nem volt a feudális úrnak „funkciója” csak az üres cím maradt meg:

„Amikor a nemességnek nem csak kiváltságai vannak, hanem hatalma is, amikor kormányoz és igazgat, el?jogai egyszerre lehetnek jelent?sebbek, s ugyanakkor kevésbé felt?n?ek. A feudális korban, valahogy úgy tekintettek a nemességre, ahogyan ma a kormányzatra: annak a fejében, amit nyújtott, elviselték az általa kivetett adókat. A nemeseknek bosszantó kiváltságaik voltak, s el?jogaik terheket róttak a társadalomra, de biztosították a közrendet, igazságot szolgáltatottak, végrehajtották a törvényt, segítségére siettek a gyengéknek, igazgatták a közös ügyeket. Abban a mértékben, ahogy a nemesség mindezzel felhagyott, kiváltságainak terhe egyre súlyosabbnak t?nt, s végül már azt sem értették miért vannak kiváltságai.”

A központosítás hívei

Amit Tocqueville szerint tulajdonképpen a forradalom nem megdöntött, hanem tökéletesített, az a kormányzati gyámkodásnak nevezett tevékenység volt. Itt érhet? tetten másik alapvet? témája, a központosítás bírálata, amely szerinte már az *Ancien Régime*-ben elkezd?dött. Ez a jelenség, kétségkívül a modern politika egyik legjellemz?bb jelensége, és Tocqueville az els?k között volt, aki felhívta erre a figyelmet. Mindez természetesen nem független attól a tényt?l, hogy a középkor végét?l egyre inkább el?térbe került a hatékonyság kultusza – amely már p?rén jelenik meg Machiavellinél, és kés?bb is megfigyelhet? Morus és Bacon utópiáiban is –, tulajdonképpen a „*more geometrico*” szemlélettel állva összefüggésben, az államnak, mint gépnek a felfogásával, tagadva államnak, mint organizmusnak a hagyományos, antik-középkori szemléletét.

Az abszolutizmust, amely az organikus szemlélettel szemben álló mechanizmus els?, ekkor még felül?l jöv? megvalósítási kísérlete volt, bizonyos értelemben a királyi hatalom illegitimnek tekinthet? kísérleteként kell számon tartanunk a nemesség feletti szabályozott uralom megszerzésére. Ez volt az els? komoly próbálkozás az arisztokrácia elnyomására és alávetésére, s mindez végül is egy olyan törekvés irányába hatott, amelyet észrevétlenül azok fejlesztettek tökélyre, akik egy látszólagos szabadság nevében lázadtak fel az abszolutizmus ellen. Mindez azonban csak azért volt lehetséges, mert az abszolutizmus elkezdte a rendek közötti válaszfalakat lebontani, vagyis megvalósítani „szolgaságban tételezett egyenl?séget”, e tekintetben tehát az egalitárius modern állam megszületését nem eredeztethetjük tisztán a forradalmakból, annak gyökerei sokkal mélyebben vannak. Tocqueville kiemelte:

„A régi rend idején [amelyet sokkal inkább a ma kora-modern periódusra, és nem a szó szoros értelmében vett középkorra értett – az én közbevetésem, P.Z.], akárcsak napjainkban, nem volt Franciaországban város, falu, község, de még egyetlen apró tanya sem, akárcsak kórház, üzem, kolostor vagy kollégium, amely függetlenül intézhette volna saját ügyeit, vagy függetlenül rendelkezhetett volna saját javairól. Akkoriban, akárcsak manapság, a kormányzat gyámság alá vont minden franciát [...].”^{xii}

A központosítás híveire Tocqueville szerint egyértelm?en jellemz? a hagyomány elvetése (Bacon, Descartes) és az egyéni ész túlértékelése, ebb?l következik, hogy a központosítók szerint *tabula rasa*-t kell csinálni, és az új társadalom (ahogy az „*Új tudomány*”) nem vehet át semmit a régib?l, a valóságot is egy központi terv, egy séma alapján szükséges konstruálni. A Tocqueville által „közgazdászoknak” nevezett fiziokraták el?ször királyi abszolutizmustól várták a szuverén gazdaság megteremtését, amely lehet?vé tette volna, az általuk elképzelt modernizációt, vagyis a gazdaságnak állam és politika feletti szuverenitásának érvényesítését. A közgazdászok

szerint nem az empirikus ember szükségleteiből, hanem egy elvont racionális terv szerint konstruált *általános emberből* kellene kiindulni, és ennek racionális tervnek megfelelő emberi cselekvést is kellene kialakítani, a központi hatalom segítségével.

„Valamennyien úgy gondolták, hogy a társadalomban uralkodó bonyolult és hagyománnyá vált szokásokat, az észből és a természetjogból levezetett egyszerű és elemi szabályokkal kellene helyettesíteni.”^{xiii} A hagyományellenesség terén Tocqueville kiemeli a „filozófusokat”^{xiv} is, akik, hasonlóan a közgazdászokhoz, „teljesen elveszítették a régiségek és a hagyományok iránti érzéküket, s természetszerűleg arra az elgondolásra jutottak, hogy koruk társadalmát egy teljesen új szervezet szerint kell átalakítani, s e tervezetet kizárólag az ész fényében kívánták felvázolni.”^{xv}

„Nem voltak már szervezetek, amelyek zavarhatták volna a központot, de olyanok sem voltak, amelyek segíthették volna. Így történhetett meg, hogy a királyok által felépített nagyszerű építmény egy pillanat alatt teljesen összeomlott, amikor az alapját képező társadalom forrongani kezdett [...] [a nép] Rabszolgai hajlamokat vitt magával a szabadság világába, s ugyanolyan képtelen volt az önkormányzásra, mint amilyen kegyetlenek bizonyult egykori tanítójával szemben.”^{xvi}

Arctalan despotizmus

A rendiségtől megszabadított társadalomban a fokozódó kormányzati gyámság összhangban van a „versengésből fakadó biztonságvágygal” is. Vagyis azzal, hogy a kormányzati beavatkozás hatására az emberek jogilag minél inkább egyenlővé válnak, a rendeket minél inkább felszámolják, és a különböző területekre vonatkozó funkciókat minél jobban összehavaráják, a társadalom szövetét alkotó individuumok annál kevésbé lesznek a helyükön, de annál kétségbeesettebben törekszenek majd az elvileg „bárki által megpályázható” pozíciók elérésére. A versenynek azonban elkerülhetetlenül vannak vesztesei, és mivel a vesztesek mindig többen, méghozzá aránytalanul többen lesznek a győzteseknél, bennük fokozatosan a *ressentiment* érzésealakul majd ki. A győztesek, vagyis a gazdagok, ettől fogva negatív és „elnyomó” színben tűnnek majd fel – hiszen az uralomra jutott ökonomizmus szellemében, amely teljes mértékben indifferens minden olyan kvalitás iránt, amely nem váltható át *materiális* elnyökre – az élet egyetlen tulajdonképpeni céljának az anyagi jólét, vagyis egy pusztán hedonista és szellemtelen „életszínvonalnak” a vég nélküli emelése számít. Ezek után, a vesztesek a sikeresekkel szemben a rendszer alapvető egalitarizmusát mintegy semleges tényezőként ellenőrző államra fognak támaszkodni, vagyis egy *forum externumtól* várják majd el, hogy a végső soron a saját maga okozta állapot anomáliáit „kijavítsa”. Ez a folyamat a szocializmus eredete, amely Tocqueville szerint nem más, mint „destruktív elmélet”.

Mindez kétségtelenül összefüggésbe áll a „közvélemény zsarnokságával” is, amelyet Tocqueville, különösen a *Demokrácia Amerikában* lapjain hangsúlyozott ki:

„Minél egyenlőbbé válnak a létfeltételek, annál kevésbé érsek az emberek egymagukban, annál könnyebben engednek a tömeg sodrásának [...]. A demokratikus népek körében tehát olyan egyedülálló hatalma van a közösségnek, amelyet az arisztokrata nemzetek még csak el sem gondolhattak. Hitét nem meggyőződéssel, hanem a közszellemnek az egyesek értelmére gyakorolt óriási nyomásával kényszeríti és sajtolja az emberek lelkébe.”^{xvii}

A biztonságvágygal összekapcsolódó törekvés olyan konformizmust szül, amely, kiegészülve a hatalom *illúziójával* (választott kormányzat, képviseleti demokrácia) minden más zsarnokságnál hatékonyabban biztosítja a társadalom önellenőrzését és a rendszerrel szembeni kritikátlan lojalitását. Orwell 1984-éhez hasonlóan, az egyének, mintegy önszabályozó automatákként, még az elűtt „korrigálják” a saját gondolataikat, mielőtt a rendszer alapvető abszurdításával szemben bármiféle kétely felmerülhetne, és erre még ráerősít, egy az állam irányából jövő külső sugalmazás, amely egy „hamis realizmus” jegyében állva, a dolgokat eleve adottnak és megkérdőjelezhetetlennek tételezi, így nincs is szükség a nyílt despotizmusban használatos külső cenzúrára.

A demokratikus lelkelet ember mindenkit gyanúsna vél, aki nem sodródik a tömeggel, aki kívülálló, és szemben áll a nem pusztán individualista értelemben felfogott személyiséggel, mint egy eleve arisztokratikus minőséggel, egy olyannal, amely tagadja az egyenlőséget, hiszen nem a körülmények által adott, egy érték, amit aktív és önálló módon meg kellene hódítani, és nem olyasvalami, amiből plebejus módon mindenki, „alapvető joga” részesül. „Elviselik a szegénységet, az alávetettséget, a barbárságot, de nem tőrik az arisztokráciát.”^{xviii}

Mindaz megmutatja, a kezdeti individualizmus hogyan fordul át elkerülhetetlenül kollektívizmusba – ezek ugyanis minden látszat ellenére a harapófogó két szaruként egymást feltételezik –, és hogyan válik a szabadság *fantomja* a szolgaság, a szellemi és anyagi konformizmus hajtóerejévé, egy proletarizált, plebejus, formátlan és szellemtelen „civilizációt” eredményezve, amely lényege szerint nem más, mint a „lélek szabványosítása”, arctalan nyüzsgés és kollektív despotizmus.

Amerikában járva, Tocqueville már a XIX. század első harmadában jól érezte azokat a jeleket, amelyek később a nyugat egész civilizációjának mintául szolgáltak. Feltűnt volt számára kifejezetten *aperszonális* karakter, egy embertípus felemelkedése, amely a „hatékonyság”, a „siker” és a „munka” aszkézisében bontakozott ki. E tekintetben az amerikai civilizáció a legtöbbet protestáns (puritán) gyökereinek köszönhetően, annak a puritanizmusnak, amely a világi életben való boldogulást az Isten általi kiválasztottság bélyegeként látta, amely a pusztán technikai-rationális és mechanikus értelemben vett kibontakozást már-már a természetfeletti üdv karakterjegyeivel ruházta fel.

„A demokráciában az emberek szellemi és erkölcsi tevékenysége az anyagi világ szükségleteire irányul, a jólét létrehozására, a kormányzat legfőbb feladatának tekintik, hogy minden polgárának a lehető legnagyobb egyéni jólétet biztosítsa [...]. Az érzéki örömeket szenvedélyesen hajhászó emberek élénken vágyakoznak, de könnyen elkedvetlenednek, végső céljuk az élvezkedés, s ezt könnyen és gyorsan el kell érni. A demokrácia embere tulajdon jólétének rabja.”^{xix}

Ez a világ már csak az életre tekint, mint valami önmagában értékelhető dologra (humanizmus), de közben ugyan ezt az életet csupán valami, „túláságosan emberiként”, és végső soron tisztán materiálisaként képes elgondolni.

Következtetések

Horkay Hörcher Ferenc szerint:

„Tocqueville forradalomtörténete valójában a XIX. század első felének liberális történetíróit, Thierry és Guizot szabadságtörténetét ellensúlyozza a saját felfogásával. Míg azok a történelem menetét [*a brit whig történetírás hagyományaihoz hasonlóan – P.Z.*] a szabadság kiteljesedéseként írták le, addig Tocqueville tulajdonképpen egy bukás történetét írja meg, a szolgaság felé vezető útként értékelve az egyenlőség kibontakozásának a franciák közt egyre erőteljesebben megfogalmazódó igényét.”^{xx}

Mondják, hogy Tocqueville mindenekelőtt a szabadság filozófusa volt, amelyet minden körülmények között elszántan védelmezett, mind az állammal, mind a társadalommal szemben, de mit is értett? valójában szabadságon? Nem megtévesztő-e, éppen a mai korban egyszerűen „a szabadságról” beszélni, amely, fűként, mint politikai eszme, a modernitás egyik leginkább kiüresített, elcsépelet és lejáratott fogalmává vált? Abban biztosak lehetünk, hogy Tocqueville semmiképpen sem olyasvalamit értett alatta, amely okvetlenül azonos lenne, vagy szoros összefüggésben volna a demokráciával (vagyis, sajátos tocqueville-i megfogalmazásban: „a létfeltételek egyenlőségével”), és természetesen nem is minden külső korlát önkényes felrúgását pártolta, a hagyománytól, az ési intézményektől, tekintélytől, vagy az egyéni túlmutatató transzcendenciától való függetlenséget, amely valójában nem lenne más, mint leplezetlen karteziánizmus, egy olyan álláspont, amelyet visszatérően kritikával illetett. Molnár Attila Károly szerint:

„[...] Tocqueville szabadságfogalma sokkal inkább az antik, arisztokratikus és keresztény szabadságfogalmakból érthető meg, és nem a modernektől. A szabadság szerinte is csak akkor lehetséges, ha az ember nem mentes minden korlátozástól, hanem tiszteletben tart vallási, erkölcsi és kulturális mércéket: „az isteni törvények betartása juttatja el az embert a szabadsághoz.” A demokrácia – mint láttuk – elszabadítja a vágyakat és így visz a zsarnokságba, ezzel szemben de Tocqueville szerint a szabadság a vágyak ellenőrzése. A szabadsághoz ezért kell a vallás, morál, kultúra, tradíció, amelyek arisztokratikusak (nem egyenlőségen alapulnak): tekintéllyel bíró(k)tól tanulja meg az ember, és részben a tekintély tartatja be vele. A szabadság a tekintélyen alapul. [...] A szabadság nem a romantikából származó heroikus önkifejezés, önmegvalósítás a társadalom szokásai, a vallás és a bennünk lévő korlátok, mércék ellenére. Ez a szabadság sokkal inkább szabadság arra, hogy az ember az legyen, ami, amilyenné hagyományai tették.”

Tocqueville szerint a szabadság semmiképpen nem olyan dolog, amely mintegy progresszív módon kibontakozna az emberi történelemben, maga a „felvilágosodás” egyáltalán nem vezet el hozzá. A szabadság egy olyan dolog, amely bizonyos korszakokban inkább jelen van, bizonyos korszakokban inkább háttérbe szorul (a modern korban

úgy t?nik, inkább háttérbe szorul), de semmiképpen nem olyan, ami pusztán kívülr?l adva elválasztható lenne az egyén aktivitásától. Ilyen értelemben történelemnek nincsen semmiféle determinisztikus végkimenetele, habár a létfeltételek egyel?vé válása szerinte „elkerülhetetlen” módon történik. Tocqueville azonban ezt sem egyfajta hegeli-marxi értelemben vett szükségszer?ségb?l következteti ki, hanem a történelem empirikus vizsgálatából. Nincs szó a „történelem végér?l” és arról sem, hogy a világméret? demokráciával az emberi társadalom valamiképpen tökéletesedett volna. A szabadság modernkori visszaszorulásának mintegy egyedüli ellenszerként Tocqueville egyedül az újbóli decentralizációt tudja javasolni, és azt, hogy a társadalom öntevékenysége révén vállaljon részt az állami feladatokból, ennek azonban az ára, hogy el kell utasítania a „gyámkodó” államot, az újraelosztást, és fel kell vállalni, hogy a szabadság az egyéni kezdeményezés, mindig kockázattal jár, a biztonságért pedig nem szabad áruba bocsájtani az ember „lelkét”. A szabadság ugyanis szerinte nem eszköz, hanem önmagában nyugvó cél.

Szemére vethetnénk azonban Tocqueville-nak – ahogy a korai liberalizmus egészének is –, hogy egyáltalán nem tulajdonított pozitívumokat az államnak. Az állam, mint olyan, szinte kizárólag negatívumként jelenhet meg, és ez tulajdonképpen az állam összes formájára igaznak t?nik, mintha maga a hatalom, a rendek közötti természetes hierarchia (amely nem egyszer? alárendel?dés, hanem a természete szerinti alacsonyabb alávetése a természete szerinti magasabbnak, a testi mechanizmusnak a szellemmel való adekvát viszonyához hasonlóan), valami önmagában vett rossz volna. Mintha az állam kizárólag a nagy Leviathán lehetne, amely az ember „veleszületett jogait” bitorolja, és ezzel szemben éppenséggel elég lenne egy semleges keret, egy alig-állam, amely lehet?leg semmibe nem avatkozik bele, és amely hagyja, hogy „a dolgok menjenek a maguk útján,” arra számítva, hogy majd a társadalom önszervez?dése, „a szabadság kis körei” és a „habermasi” nyilvánosság megold mindent.

Kétségtelen, hogy a decentralizációt egy *olyan* állammal szemben, amelyet a modernitás hozott létre, nekünk is igenelnünk kell, és figyelembe kell vennünk azt is, hogy a mértéktelenül túlterjeszked?, az apparátus formáját magára ölt? modern államnak nem sok köze van ahhoz, amelyet Ciceró *Res Publicának* vagy Platón és Arisztotelész *Politeia*-nak neveztek. A decentralizáció princípiumát hiba lenne azonban abszolutizálni, hiba lenne, már csak azért is, mert az „önszervez?d? társadalom” gondolata, a mi álláspontunk szerint maga is utópián alapul, nem vet számot ugyanis a *valóságos helyzettel*.^{xxi} Ez az álláspont nem veszi észre, vagy nem akarja észrevenni, hogy nem léteznek absztrakt értelemben „velünk született jogok”, csupán olyan jogok léteznek, amelyeket egy bizonyos társadalom önmaga számára megfogalmaz, és hogy szükség van egy szuverén politikára, egy tekintélyre, amely arisztotelészi értelemben formát ad egy máskülönben amorf szubsztanciának. Természetesen ennek nincsen semmi köze egy „államimádó szklerózishoz” (Evola), vagy a totalitarizmus bármely formájához,^{xxii} amelyet elítélünk és degenerációként elvetünk, de nem engedhetjük meg az ellentét sem, az anarchista-liberális államellenességet, amely a történelemben mindig is utópiának bizonyult.

i Az *Amerikai Demokrácia* első könyvét, Tocqueville 1835-ben jelentette meg.

ii „A egyenl?ség növekedése ugyanis egyetemes, tartós, független az emberi szándékoktól.” Alexis de Tocqueville: *Az amerikai demokrácia*. Európa Kiadó, Budapest, 1993. 590. p.

iii Ezzel kapcsolatban lásd: Molnár Attila Károly: *Tocqueville esete a demokráciával*. In.: *Szabadság és/vagy egyenl?ség*. POFA-könyvek, Pilismarót, 2006. 97-118. p.

iv Levél Paul Clamorgnak, 1842. Április 17. In.: Tocqueville: *Selected Letters...* 187. p. Idézi: Horkay Hörcher Ferenc: *Burke és Tocqueville*. In.: *Szabadság és/vagy egyenl?ség*. 29. p.

v Alexis de Tocqueville: *A régi rend és a forradalom*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994. 150-151. p.

vi Vö. Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982.

vii Ezzel kapcsolatban jegyezte meg állítólag találóan, egy ismeretlen savoyai arisztokrata: „a világot két csoportra bontom, nemesekre és diplomásokra”.

viii Edmund Burke: *Töprengések a francia forradalomról*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990. 167. p.

ix Alexis de Tocqueville: *A régi rend és a forradalom*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994. 38. p.

x Uo.

[xi](#) A kaszt kifejezés negatív értelmét itt elsősorban a „megmerevedés” vagy „kiüresedés” értelmében érdemes felfognunk, vagyis azon tulajdonságok értelmében, amelyek Franciaország nemességét a forradalom előtt általánosságban jellemezték. Többek között ennek a kiüresedésnek tudható be az is, hogy a legtöbb esetben maguk a nemesek forszírozták saját kiváltságaik eltörlését, mindennek legszélsőségesebb példáját az Orleans-i herceg, Philippe Égalité, „Egyenlőség Fülöp” nyújtotta, aki a dolgok szomorú logikáját tekintve nem meglepő módon maga is guillotine alatt végezte.

[xii](#) Tocqueville. 1994. 221. p.

[xiii](#) Uo. 90. p.

[xiv](#) Értve ez alatt elsősorban Rousseau-t és a francia felvilágosodás *philosophe*-jait.

[xv](#) Uo.

[xvi](#) Uo.

[xvii](#) Tocqueville. 1993. 757. p.

[xviii](#) Uo. 710. p.

[xix](#) MAK In: *Szabadság és/vagy egyenlőség*. 105. p. és Tocqueville. 1993. 761. p.

[xx](#) Horkay Hörcher Ferenc: *Burke és Tocqueville*. In: *Szabadság és/vagy egyenlőség*. 20-38. p.

[xxi](#) Vö. Az „anyag önszerveződésének” gondolatával, amelyet a filozófiában a materializmus vetett fel.

[xxii](#) Evola az *Ember és Romokban* találóan érzékelteti az organikus és a totalitárius állam közötti különbséget. Julius Evola: *Ember és romok*. Nemzetek Európája Kiadó, Budapest, 2005. 65-75. p.

www.regnumportal.hu - a Flag Polgári Magazin partnere

Tisztelt olvasók! Legyenek olyan kedvesek és támogassák "lájkukkal" a Flag Polgári Magazin facebook oldalát, a következő címen: <https://www.facebook.com/flagmagazin>
- Minden "lájk számít, segíti a magazin működését!

Köszönettel és barátsággal!

Ajánló

